

Forfatter: Heiberg, Johanne Luise

Titel: 4. Del : 1856-82

Citation: Heiberg, Johanne Luise: "4. Del : 1856-82", i Heiberg, Johanne Luise: *4. Del : 1856-82*, udg. af AAGE FRIIS ; ELISABETH HUDE ; ROBERT NEIENDAM ; JUST RAHBEK , 1944, s. 152. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-heibfr07val-shoot-idm139968710406560/facsimile.pdf> (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: 4. Del : 1856-82

ER SKUESPILKUNSTEN EN MORALSK BERTTIGET
KUNST?

Min Virksomhed som Skuespillerinde var nu for bestandigt sluttet. Det Hele ligger nu for mig som en Bøg med to beskrevne Blade, hvori mit Regnskab er opgjort, gjernemtsøkt i mangen en alvorlig, urolig Time, i mangen en søvles Nat, og Resultatet har været det bestandigt tilbagevendende Spørgsmaal til mig selv:

Er Skuespilkunsten en moralsk berettiget Kunst?

Jeg nødskrev Tid efter anden i de følgende Aar mine Betragtninger herover, saaledes som jeg nu her vil meddele dem. Man vil ikke vente en systematisk Afhandling af mig; det vil maaske endog forekomme En og Anden mere at være Strøtanke; men jeg bærer dog, at den opmærksomme Læser vil kunne finde en forbindende Traad i dem.

Hvor ofte har dog dette Spørgsmaal beskæftiget min Tanke og fortollet min Sjæl? Hvor ofte har jeg ikke standet, snart ved et Nei, snart ved et Ja! Hvor ofte været nedtrykt og bedrevet, naar Neiet var Resultatet af min Grublen, hvor ofte været løftet og glad, naar Jaet smilte mig imøde! I de Tider, hvor mine Erfaringer med Hensyn til mine Kaldsfæller atter og atter gave mig Svaret: Nei, Nei! da overfaldt mig et dybt Mismod, idet jeg sagde til mig selv: „Er da mit Liv fra min tidligste Barndom gaaet hen rodet et Arbejde, hvori der ingen Velsignelse ligger? Har min Sjæl da været løftet, hanrevet af, hvad der i sig selv, set fra et høiere Standpunkt, er uberegtiget, hvad der ikke fører til en høiere moralsk Udvikling, men til Individets Opgivelse? Har jeg i denne glimrende Kunst, i Fordyelsen i disse Digtværker kun søgt min egen Forberigelse, men ikke virket i en Ides Tjeneste? Var det Alt Forfangelighed, Alt en Skyggstilværelse? Var det en Illusion at tro i denne Kunst at udrette noget Godt for mig selv og for Andre? Er hele Livet gaaet hen, som en Aften hængaar i vor Ungdom paa et Bal, hvor Intet bliver tilbage uden Trothed, en forskøttet Bølkjole og forjæskede Blomster, som vi nogle Timer forinden Ballet beundrede for deres Skjønhed, deres Friskhed, men efter Ballet kun berøre med Spidsen af vore Fingre for at kaste dem hørt som noget Hæsligt, vi ønske snarest muligt at blive af med?“ - Se, dette er forførdelige Tanker, et nedslaaende Syn paa et helt Livs Virksomhed! Men til Gjengjæld dukkede mangen en lys Erindring op. Jeg mindedes Breve fra mig ubekjendte unge Mand, der varmt takkede mig, fordi deres Liv ved Beskuelen af denne Kunsts Fremstillinger havde taget en ædlere Retning; der udtalte, hvorledes de havde været ned-

smukke i en moralsk Fordervelse af den laveste Slags, sødlagte paa Sjæl og
 Legeme, men da ved et Tilfælde vare trængte ind i Skuespilsburet og der ved
 at komme det Skjønne, det Ideale nærmere dybt bevægede og skamfaldte vare
 vendte tilbage til deres Hjem og i en søvnløs Nat havde udkastet Planer,
 lysere, ranere for deres Fremtid, saa de endnu kunde blive Mænd, deres
 Fædreland værdige. Jeg mindedes Breve fra mig ubekjendte unge Piger, der
 takkede mig, fordi jeg havde rakt dem Poesiens Verden for dem. Jeg mindedes
 Breve fra mig ubekjendte Mødre, der skrev, at det daglige Livs Anstregelse
 og Arbejde, som saa let antager Trivialitetens Præg, nu gik lettere og glidere
 fra Haanden, eller at de stadig blev påvirkede af min skjønne Kunst, der
 ligesom kastede et ideelt Skjær over Alt, selv over den tørre Pligt. Jeg min-
 dedes, hvor ofte ældre Mænd havde udtalt for mig, hvilken Virkning denne
 Kunst havde øvet paa dem. „Vi sidde og slide i det hele Ugen, sagde de, og
 blive som kjedelige og vrangt; men naar vi da læse os og komme ind i
 Deres Verden, da glemme vi al Trivialitet og samle nye Kræfter for hele
 Ugen.“ — Se, ved saadanne Udtalelser lod Jact fuldbrud, og jeg var heraf
 liget for nogen Tid. Men naar jeg da artar forgybde mig i Betragtning
 over denne Kunst, naar jeg saa, hvilken Virkning den -- nær og fjern --
 øvede paa dem, der havde gjort den til deres Livsoppgave, da gaa jeg igjen
 tilbage og tænke: Nei, denne Kunst er for færlig; den er ved sin Færlighed
 uberettiget! -- og Neiet lod igjen stærkt. Saa kom eller de dramatiske Dig-
 tere og stillede sig mod dette Nei; thi den dramatiske Litteraturs Berettigelse
 vil dog vist Ingen nægte; og er den berettiget, da maa dens Frembringelse
 jo ogsaa opføres, naar man ikke vil dødsdømme den. Der er ingen Virkning
 i Litteraturen, som kan maale sig med den, der strømmer fra Scenen ud til
 et modtageligt Publikum. Høie og Lave, Rige og Fønlige, den firt Dannede
 og den mest Ukultiverede, Kongen og Stodderne gjøres der her ingen For-
 skjel paa; Anseelsen er saa for dem alle. Enhver kan tage Nydelsen, Be-
 læringen, hvor den for ham er at finde; her ere Alle lige, og hvor gjælder
 dette, undtagen i Kunstens Tempel og i -- Kirken. Her som hist komme vi,
 naar Sjelen trænger til at løbes; her som hist er det Genlystet, der skal
 påvirket; her som hist skulle Menneskene gribe i deres egen Barm og drage
 Lærdom ud deraf, hver for sig; her som hist slaa man Øiet ned, naar Ordene
 rammer, og vi tvinges til at sige til os selv: „Dette gjælder mig, i dette Speil
 ser jeg mine egne Træk, som jeg vilde ønske jeg kunde omforme“; her som
 hist gaa vi hjem, eller bærde gaa hjem, med gode Forsætter i Hjerter. Hvori
 ligger nu Forskjellen mellem her og hist? Deri, at i Kirken ere vi under
 den fulde, højeste Sandheds Påvirkning; i Kunsten under den blandende
 Illusion, under et Skin, der gæster vor Phantasi i Bevægelse og hjælper Ge-
 myttet til Modtagelighed for det, som ikke er Skin, men den højeste Sand-

hed. Det er ikke usandsynligt at høre en Tilskuer, som har overværet et virkeligt ophøiet Digtearbejdes Fremstilling: „Jeg havde en Følelse i Afien, som om jeg var i Kirke.“ Nu vil vel den, der onser hele Theaternydelsen for umoralsk, sige: „Ja, det er netop det Færlige, denne Sammenblanding af Sandhed og Illusion! Bliver Illusionen til Sandhed, da kan vel Sandheden med det Samme blive til Illusion, Virkeligheden blive til Phantasi og Phantasien til Virkelighed, og derved noget Ukært, noget Usandt komme ind i et Menneskes Gernyt og Tænkning.“ Ørste er kun allfor sandt, Forvekslingen sker let, og jeg har hørt mange Exempler herpaa, der altid have virket nedslående paa mig. Idet jeg har maattet sige til mig selv: „Til en saadan moralsk Forvirring bidrager den Kunst, hvori du virker.“ Undertiden har jeg da trostet mig selv med, at Alt, selv det Høieste, formaa jo Menneskene at misbruge, at drage Gift af for deres Sjæle; hvorledes skulde da den stakkels Kunst kunne undgaa dette? Næring hydes den menneskelige Sjæl i mange Former; det staar til ham selv at bruge denne Næring til sin Sjæls Frelse eller Fald. Man tænke blot paa det Saligste i dette Jordeliv, Kjerlighed til et sandt Menneske! Hvor ofte begynder ikke en saadan Forning ren, forædlende, vækkende, saa at man bliver et bedre Menneske, — og hvor ofte vender ikke alt dette sig inden kort Tid og fremlokker Dæmoner i vor Sjæl, som vi aldrig mere blive Herre over. Vi trættes ved Lykkeligheden, og de onde Lidenskaber begynde at faa Liv, Skilssyge og Egenkjaerlighed glide i de arme Sjæle; Egenkjaerligheden gjør, at man vil være elsket udelukkende, og idet man glemmer, at man herved kun fjerner sig fra den man elsker, kæmper man sig til Blods i sin Altraas og taber Skridt for Skridt Møjligheden for at bringe det oprindelige, lykkelige Forhold tilbage. Hvor ofte lærer man ikke under saadanne Omstændigheder Ytringer som disse: „Denne Forbindelse, der begynde saa skjønt, saa lykkeligt, har lidt efter lidt i Bund og Grund nedlagt ham (eller hende); det bløde Hjerte er bleven haardt, det milde, fredsommelige Sind stridbart, vantent, mistroisk, fuldt af Bitterhed mod Alle, der ere omkring ham; han ligner ikke mere sig selv.“ — Ligner ikke mere sig selv! Hvad er forfærdeligere end lidt efter lidt at udleste det sandelige Præg, vi have faaet af Forsynet, saa at Menneskene udbrøde: „Han ligner ikke mere sig selv! Han er bleven en Anden, en Ringere! Det Skjønne er bleven hæsligt, det Gode ondt. Væxten til det Gode i ham er standstet, kun de onde Spirer i ham ville gro og trives, og alt dette Uædte vil tileidst overgaa den af Naturen ødle Plante.“

Blandt de mange Tænkere, der i Tidernes Løb have fordomt Skuespil-kunsten, er ogsaa Pascal; men han fremhæver det Færlige, det Umoralske i denne Kunst, mod Hensyn paa Betragteren, Tilskueren. I dette kan jeg ikke dele hans Mening, med hvor megen Ærbødighed jeg end har søgt at

sætte mig ind i hans Tankegang. At unge Mennesker, at unge Piger som
 Tilskuere i Theatret drømme deres første Elskovsdram, forekommer mig ikke
 af nogen farlig Betydning. Denne Drøm ligger i Naturen, og drømmes den
 ikke i Theatret, da vilde Drømmen vækkes paa naturlige andre Maader, som
 Ingen vilde lakke paa at kalde umoralske. Maasen, naar den titter mellem
 Grenene og stemmer det unge Gemyt til Drømmert, vilde da blive umoralsk;
 Havet med sit Spilbilleds og Bølgenes stille Skvalpen vilde være en farlig
 Føstær; Solnedgangen i Havet, Smaa blomsterne paa Marken, de hvide raa
 Taager paa Engen, Fuglens Kvinden og Pigen paa Høden, Alt er lokkende
 Magter til at fremtrylle Elskovsdrømmerier. Hvad hele Naturen er gjenem-
 hævet af, kan ikke blive Menneskene fremmed. I Selvbeholdelsen be-
 står netop Moraliteten, og denne Selvbeholdelse skal og maa sættes paa
 Prøve, lige meget om paa den ene eller den anden Maade.

Derimod have de gamle Kirkesædne og mangfoldige Philosopher været
 enige i at fordømme selve Skuespillervirksomheden som noget i sig selv
 selv Umoralsk, og det er denne Dom, i Forening med mine egne Erfaringer,
 hvorover jeg har grublet; det er disse Grublerier, der af og til midt i min
 travleste Kunstnervirksomhed kunde forurolige mig i den Grad, at jeg endog
 i selve Udførelsens Øjeblik, naar den Opgave, som var stillet mig, i sig selv
 var hul og trivial, men netop derfor maaske vandt det mest studende Bifald,
 pludseligt blev revet ud af Illusionen og ind i Virkeligheden ved den Tanke:
 Hvad foretager du dig her? Skynd dig bort, denne din Gjerning er ikke
 høretigt! Jeg kunde da endog quæles af en Angst, en Uro, en Skamfuld-
 hed, saa den Tanke foer som et Lyd igjennem mit Hoved: Jeg vil løbe min
 Ven, strax paa Stedet, for aldrig mere at sætte min Fod paa Scenen! —
 Enhver kan vel begribe, hvad et saadant Moment er for en Sjæl; og naar
 Tanken ikke kom til Udførelse, da laa det i, at jeg dog endnu havde saa
 megen Besindighed, at jeg veg tilbage ved den Frygt, naar hist for at vække
 en Skandale, hvis Motiv da Færreste eller maaske Ingen vilde kunne sætte
 sig ind i. De Fleste vilde jo have anset det enten for Affectation eller for et
 momentant Vanvid; — og jeg tvang mig altsaa til at vedblive. I de sidste
 Aar af min Virksomhed gjenstog denne Ansigtsløs sig oftere og oftere; Ingen
 snede det, thi jeg betroede aldrig Nogen, hvad der foregik i mit Indre. Men
 disse Tanker i Forbindelse med Smerten over Tabet af min Husbond og det
 Sammenstød af Omstændigheder, som jeg foran har fremstillet, gjorde, at
 jeg tog endelig Afsked som Skuespillerinde, uagtet Publikum viste mig den
 samme Godhed og Paaskjænnelse som tidligere.

Jeg kunde ikke andet end sige mig selv: Der er dog vissetlig Noget i
 hvad saa Mange kalde Fordøm, at denne Kunst betragtes som farlig for et
 Menneskes Moralitet. Det er ikke blot den Bornarte, der tænker saaledes, der

ligger en dybere Sandhed til Grund herfor. Fra mit otende Aar har jeg kjendt Mænd og Kvinder, hvis Livsopgave denne Kunst var: jeg har set dens Virkning paa de mest forskjellige Sjæle, og Resultatet af denne min Erfaring er, at denne Kunsts Udovelse er overenssæd vanlig. Men paa hvilken Maade? Hvorfor bestaar Faren?

5 Man huske nu vel paa, at idet jeg omtaler et Theaterlivs Fristelser og Kampe, da tales her om det danske Nationaltheater i sin Tid, det, der maaske af alle Theatre i det Hele taget stod reneest med Hensyn paa de moralske Forhold. Skuespillerne dannede ikke her, som paa mange andre Steder, en Kaste for sig selv. Det lød dybt begrundet i den danske National-
10 karakter, at hvad Nationen skulde elske, maaske den kunne agte; og denne Felelse hos Nationen tvang Skuespillerne til at vogte paa deres private Liv. De vare optagne i de selskabelige Kredse fuldt saa vel som alle Andre, og snarere saas man hos os gennem Tingre med en Grovindses tvetydige Liv end med en Skuespillerindes; gjorde denne Skandale, da vendte Publikums
15 Gunst sig hurtigt fra hende.

Dernæst er den danske Nation lille og Forholdene smaa. Hos os var der ikke Tale om Herrer, der opbyrde uhyre Summer for at vinde en Kunstnerindes Gunst; hun stræder ikke af Diamanter, hun fører ikke et luxuriøst Liv; hun lever som andre Enkeltmænds Kone og Døtre i al Tarvelighed og Nøisomhed. Selv voer Balletpersonale var paa ganske faa Undtagelser nær i denne Betning maaske smaaestaaende i hele Verden. Fremmede havde Vanskelighed ved at forstaa dette; de ansaae det for en Umulighed. Da jeg engang i Udlandet forstaae en Fremmed om disse Forhold, smilte han vantro og vilde
25 ikke feste Lid til mit Ord; at jeg selv var bundet til Theaterlivet, var ham uhekjendt. Jeg sagde ham da, at vi engang havde haft en Danserinde, der var meget yndet af Publikum; men da hun lod sig lokke til en utilladelig Forbindelse med en af vore Prinsce, modtoges hun hver Aften, hun fremtraadte, med en slumdelig Hysen, saa at hun saae sig nødsaget til at forlade Scenen. Disse Forhold maaske man vel svinde. Skuespillerstanden var
30 ingen foragtet Stand i Danmark. Mændene decoreres af Landets Konge. Kvindernes vare Omgangsvener med Landets første Damer, naar de i Aand og Dannelse vare deres Lige. Men til Trods for alt dette er der Farer, store sjældige Farer, som det gjælder at bekæmpe og overvinde.

35 Hvad man i Skuespillerstanden først og fremmest maaske vogte sig for, naar man vil bevare sin Personlighed uskadt, det er, at overføre i Livet, hvad der kun hører hjemme i Kunsten, nemlig: at føle gennem Phantasien, i Stedet for gennem Hjertet. I Kunsten er Phantasifølelsen tilstrækkelig, men tror man, at den ogsaa er tilstrækkelig i Livet, da bedrager man sig selv og Andre, og man vil vanskelig undgaa at komme ind under Affec-

nationen, Lognen og Selvhedsøget. Jeg har ofte erfarer, at Skuespillere og Skuespillerinder, der af Alle beundredes for den dybe Følelse, de i deres Roller lagde for Dagen, at disse samme Individuer vare hærde og kolde af Gemyt. Ved Recitationen af et Digt, ved Uværgingen af et Drama, hvor den rørende Begivenhed ferskom, lode deres Taarer rigeligt, men mødte de en ligende Begivenhed i Livet, da saae dette ikke i mindste Maade deres Følelse i Bevægelse. tværtimod, nu lod en Kølde, en Følelseløshed fra deres Læbor, som dannede en skjærrede Contrast til den Følelse, der hos dem ved et Digt saa let kom i Bevægelse. Her skulde Hjertet have været rørt, lige saa stærkt som Phantasien blev det hist; men det skete ikke, fordi den virkelige Følelse var forsvundet og udviklet.

I Hamlets Monolog, hvori han undrer sig over, at Skuespilleren har føldt det virkelige Taarer ved at recitere Stedet om Priamus' Mord, udbryder Hamlet, da han er ene:

O, hvilken Træl og Nidding er ei jeg? 15
 Er det ei chert, at him Gøgler kunde,
 blot i et Digt, en Drom af Lidenskab
 sin Sjæl saa tvings efter eget Tykke,
 at al hans Aasyn bligned' ved dens Gjæring;
 Graad var i Øiet, Vildhed i hans Ansigt, 20
 hans Stemme brødt, hans hele Stilling pøsset
 til Sjælens Følelse — og det for Intet!
 for Hercules.
 Hvad er han Hercules, og han for hende,
 at han for hende skulde falde Taarer? 25
 Hvad gjerde han da, hvis han havde min Grund
 og min Oplørding til Bevægelse?
 I Graad han vilde drukne Skuepladsen.

Man her er netop Forskjellen paa de Taarer, en Skuespiller ved Phantasien Hjælp formaar at frembringe, og de Virkelighedens Taarer, der fremstrømme af det betyngede Menneskebryst.

Phantasifølelsen er characteristisk for alle betydelige Skuespillere, i den have de deres Styrke; men ved den blive de ikke alene som oftest staaende i Kunsten, hvor den er tilstrækkelig, men de overføre den i Livet, hvor den ingenlunde slaar til. Ligesom de i Kunsten udvikle deres Phantasifølelse, saaledes burde de i Livet udvikle Hjertets Følelse, thi kun denne gjør os til Individuer, kun derved bliver det os muligt at bevare en bestemt Personlighed. Men Hjertets Følelse kan ikke være bygget paa Æsthetik. At forene Udvik-

lingen af Hjerte og Phantasi, det er Opgaven, der saa sjældent løses. Skuespillerne staa altid i Fare for at staa sig til Ro i Phantasia; de opfatte Menneskeforholdene, deres egen Stilling i Samfundet, Ret, Pligt, Religion med Phantasia; derfor leve de mere end nogen anden Samfundsklasse i idelige Illusioner med Hensyn til sig selv og Andre, og Personligheden, der skulde være bygget paa Virkelighed, udsættes for at gaa tabt. Det Eiendommelige hos slige Phantasiemennesker i denne Stand er, at ethvert Fødsels-
 5 træde paa deres Livsbane, strax ligesom kastes til efter dem. Det mest entusiastiske Venskab udslettes, ligesaa hurtigt som det opstod; de sværmee i
 10 Dag for det, de om en Manded omtale med Foragt; de gaa i Livet som i deres Roller fra den ene Stemning til den anden. Paa hvert Punkt mene de vel, hvad de sige, men det, de sige, har ikke faaet Rod i deres Indre, saa at det ved det mindste Ryk vianer hen; thi det har ikke faaet Tid til at feste sig i Sjælens Dyb. Glæmsel, en utrolig Glæmsel af Alt, hvad der ligger bagved, er i Et væk tilstede, og deraf følger da, at de komme i idelig Modsigelse med sig selv og intet Udbytte have af deres tidligere Erfaringer. De hængte i Et væk deres tidligere Handlinger, fordi de virkelig ikke urindre dem; thi de have ikke været Gjenstand for Selvbeholdelse, Anger, Skam. Og bringes de undertiden af deres urolige Sjæl til Løfte om Forbedring, da
 20 bortdramter Løftet lige saa hurtigt som Erindringen om Gjerningen. Deres Bad består i Løftet, men ikke i at holde det. De leve i Øjeblikket med alle dets Lidenskaber og Illusioner og tro fuldt og fast, at den samme Glæmsel, som de ere i Besiddelse af, findes hos Alle.

I ingen anden Kunst virkes der saaledes ved Personligheden som i
 25 Skuespilkunsten. Men nu er desuden Opgaven den at skille sin private Personlighed fra Kunstnerpersonligheden, at holde den private Personlighed fast og bestemt lige overfor Kunstnerpersonligheden, saa at man er et Menneske, et eiendommeligt Menneske udenfor sin Kunst; aldrig at lade disse to lye sammen, saa at den theatraliske Personlighed overføres i Livet. Sker dette, da
 30 tabes det egentlige Menneske for det tildagede. Idealiteten i Livet skal være Sandhed, medens den hos Kunstneren er et laant Skin; dette Skin laanes nu alfor ofte af det virkelige Menneske i Livet, og med denne Dragt, laant fra Phantasiens garderoben, naar han sig nu saa let til Ro, og Mængden hjælper ham hermed. Idet den ligesom Børn tror, at Kunstnerskikkelsen i Sandhed lærer
 35 hana til Kunstneridealitet og Menneskeidealitet, Kunstner værd og Menneske værd, det er to forskjellige Ting; dette kunne vi Kunstnere, vi Skuespillere ikke lidt nok udtale for os selv med al den Alvor, vi formaa at fremkalde. Holde vi fast ved dette, da ville vi, hvor højt vi end staa som Kunstnere, bevare den Sjælens Ydmyghed, som intet tænkende Menneske kan eller bør und-

drage sig. Saa snart derfor Kunstnerhøvmodet indtræder, da er Faren der, thi den menneskelige Ydmyghed, Beskedenhed, Følelsen af egen Skæbnelighed er da paa Vej til at gaa tilgrunde i Illusionernes Rige. Idet vi harmode os, opgive vi vor virkelige Personlighed for den indbildte i Kunsten.

Men ikke mindre farlig er Kunstnerfortvivlelsen. Vistnok siger Intet en Kunstner tydeligere, at han endnu staar paa Dilettantismens Standpunkt, end naar han ubetinget er tilfreds med sig selv. Aldrig er man glædere, tryggere, tillidsfuldere. Hvorfor? Fordi Idealet paa dette Punkt endnu ikke har vist sig, end ikke i det fjerneste Fjerne. Gaar man videre fremad, da stiller Idealet sig med Et for vort Øie og siger: „Her er jeg; er det mig, du søger?“ Mange standse da pludseligt forferdede, vende sig om og opgive det Begyndte, thi Idealet har noget Afskrekkende for dem, som se det staa der, strengt og ubøieligt, idet det ligesom siger: „Hav dig til mig, om Du kan; jeg bliver staaende paa min Plads og kommer dig ikke et Skridt imøde.“ Paa de i Sandhed Udvalgte gjar dette Syn den modsatte Virkning; som et Barn, der strækker de spæde Arme mod Moderen, saaledes strække disse Udvalgte Armene mod dette Syn. En hidtil ukjendt Attraa bemægter sig dem, thi Synet viser dem, hvad det er, de bør stræbe efter; at naa, og den viser Sjælen sin Styrke, idet Intet formaaer at afskrække den. Ansigtstøen, Kampen begynder; man begiver sig paa Vejen mod Idealet, levende snart i Haab, snart i Modløshed; thi lidt efter lidt mærker man, at Afstanden er meget længere, end man først havde haabet. Man kan sammenligne denne Gang med Vandringen op ad et Bjerg; ideligt synes man, at der kun kan være ganske kort til Spidsen; gaar man kun et lille Stykke endnu - - mener man - - da er man der; men er dette Stykke gaaet, da ser man til sin Fortvivlelse, at Spidsen, der syntes saa nær, viser sig fjernere end før, indtil man endelig synker sammen, og Natten overfalder En. Hvor mangen Kunstner har Natten ikke overfaldet, forinden Høidepunktet var naaet! Denne Kamp, der bør og skal føres, hører, hvor berettiget den end er fra Kunstens Standpunkt, i sig en Spire til Personlighedens Tilintetgjørelse. Det gjælder her om, ikke at fortabe sig i en mødles, sygelig Fortvivlelse, der medfører Vrsnitethed og Ubillighed mod sig selv og Andre; denne Virkning er en giftig Svamp paa Kunstnerens Sjæl, den er et Tegn paa, at man sætter sit Kunstnermenneske over sit moralske Menneske. Af Kunst stene kan intet Menneske suge sin hele Næring; det vilde da gaa ham, som Profeten siger: „Hvem vil være som den Hungrige, der drømmer, at han æder, som den Tørstige, der drømmer, at han drikker; naar han vægner, er hans Sjæl tom og hungtig.“

De fleste ere enige om, at Faren i Skuespillerstanden er størst for Kvinden; af den Mening er jeg ikke; det er for Manden, at Faren er størst.

Den første og vigtigste Betingelse for at komme uskadt ud af denne Virksomhed er ved Siden af Livet i Kunsten, i Illusionens Rige at have et fast Fodfæste i Livets Virkelighed. Dette har Kvinden paa en naturlig Maade, naar hun er gift. En Skuespillerinde bør derfor fuldt saa vel som andre Kvinder strengt opfylde de huslige Pligter i det private Liv. Og at dette boder sig gjøre, ved jeg af Erfaring, hentet ikke fra et Exempel, men fra mange. Dette er Modvægten mod at gaa op i Hulhed og Forfængelighed. Lever hun ret heri, da vil Omsorgen, Angesten for hendes Kjære tvinge hendes Tanke hen imod Livet, hen imod Gud, og hvor dette Liv først er vakt og blevet en Nødvendighed, der skal nok al Selvbergudelse, al indblødt Storhed, al ussel Forfængelighed tabe sin Kraft. Naar man ikke fritager sig selv for nogen Pligt, men gjør sin Gjerning som ethvert andet christeligt Menneske, da har det ingen Nød med, at man jo nok faar Fødselse i Livets Virkelighed. At danne et Hjem, det er en Opgave, som ingen Kvinde maa lade sig berøve, hvad saa end hendes aandelige Begavelse kan føre hende ind paa, thi ingen Opgave for Kvinden er større end denne. Gjør hun dette ved Siden af hvilken som helst Kunst, hun hengiver sig til, da kan hun, selv om hun er Skuespillerinde, fuldtud bevare sin Menneskeværdighed, sin Individualitet; opgiver hun dette, da bliver hun en glimrende Dukke, hvilken Alle bruge søre en Løg, der varer — indtil man er kjed af den, og Dukken kastes hen i en Krog, forglemt af Alle. Men man skal ikke lade lege med sig. Man skal holde sig selv i Agt, naar man vil, at Andre skulle agte En.

Friselses gives der i enhver Stand. Jeg har kjendt mange Kvinder, som ore faldne for dem; men de dybest sunkne vare ikke Skuespillerinder. Jeg tror tværtimod, at Kunsten bevarer mangen en Kvinde for Fald. Den er ligesom en Afleder for det urolige Stads Begjæringen. Den fordier strengt Arbejde, og mangen Kvindes Fald skyldes Lediggang, Mangel paa Virksomhed. Som vort Husliv nu engang er indrettet, kan dette ikke optage en Kvindes hele Tid. Hun udfylder den da let med at læse Roman paa Roman og at phantasere sig ind i at være Heltinden i dem, hun kommer ind paa den sygelige Sentimentalitet, hun søkker over et hensidde ubemærket, hun længes efter i Virkeligheden at spille en „Julie“s Rolle, hun finder Livet trivielt, og i denne Tomhedens Tilstand kaster hun Romankasben over den første den bedste Pjalt, der, ligeledes ofte af Lediggang, bringer hende sin Hjyldest; og nu mener hun da, at Livet har fyldestgjort hendes ideale Fordring, fra dette Øjeblik fyldes hun kun af een Tanke, — at denne er syndig, viser hun bort med al den Veltalenhed, som Synden er Væbter i at indgive hende. Stakkels Kvinder! Hvilke Skuffelser vækkes I ikke af, naar I vaagne ovenpaa Drømmen, forsigtede Eder selv og den, hos hvem I søgte Livets Fylde. Kunsten kan derimod være en Afleder. I denne har Følelsen og Phantasien sig Næring.

Det ideale, som vi Dodelige altid længes efter at komme i Berøring med, findes i den; og denne Idealitet end et Skin, saa er det dog et Skin, som ofte kan udvikle os for et højere Sandhedsideal.

Men ligesom Livet har sine amorale Virkelighedsknæp, saaledes gives der desværre ogsaa amorale Digterværker, og disse nydes som oftest med størst Grandtighed, baade af Tilskueren og Kunstneren, naagat disse sentimentalt-historiske Stykker ere en Gift for begge. Og visseelig kan det være skadeligt for en ung, uskyldig Pige at gjøre sig til Representant for slige Arbejder. Selv sandtanne Digterværker som „Famille Galoni“ eller „Kabale og Kjerlighed“ ere betænkelige, thi vel freertræder Sentimentaliteten her for- enet med Talent, med Aand, men den er ligesuldt sygelig og nervespirrende, fordi disse Digterværkers Forfattere mangle det væsende Salt, som ophæver al sygelig Sentimentalitet, nemlig det comiske Element. Det comiske Element bringer Sandheden, det er som Jernpiller mod Elegos; det Comiske bryder alle Følelser af uren Natur, Latieren er ransende. „Men“ — vil man vel sige 15 — „en Tragedie kan jo ikke være comisk!“ — Nei, men den Digter, som skriver Tragedien, kan, in mente, have det comiske Syn; hvor det findes, nedsynder Alvorren aldrig til sygelig Sentimentalitet. Dette er een af Grundene til Shakespeares Styrke, deile giver hans Tragedier det røde kraftige Blod. Kun de gamle græske og franske Tragediers kolde Phælle og optøiede Ro kan undvære det comiske Element uden at nedsynde i Sentimentalitetens sygelige Blødhed.

En anden Færd for den unge Skuespillerinde er, at hun ligesom for tidligt modnes; Blomsterknoppen springer for tidligt ud; hun indvies let i Livets Mysterier paa den Tid, da andre Kvinder endnu ere Børn; og det gjælder nu, om hun kan modtage alle disse Indtryk, disse for hendes Alder unaturlige Inderdomme, uden at der gaaer Omm i Knoppen. Dog, ligesom et Bælt kan bære en unaturindig Bog uden at tage mindste Forargelse heraf, saaledes kan den unge Pige ubevidst glide over disse Skjær uden at gjøre sig Hæde for, at de kunne bringe Død og Førdærelse. Jeg ved af min egen 20 Erfaring, at man i en meget ung Alder kan spille en Rolle som f. Ex. Prinsesse Eboli i „Don Carlos“ uden at aue den dybe Umoralitet, hvoraf denne Rolle er gjennemtrængt. Naturligvis spilles den da hoist ufuldkommen; men hvad der mangler i Skuespillerindens Devidshed, lægge de mere indviede Tilskuere til, uden at hun lider noget Skaar ved at fremstille, hvad der for hende selv er en Gæude.

Nogle mene, at allerede det, at unge Piger ofte spille gifte Koner, sætter deres Phantasi i en betænkelig Bevægelse. Hæri kan jeg nu lige saa lidt være enig eller se nogen Fare; thi tænkt paa, at de smaa Pigeborns første Lægge ere at forestille Mand og Kone, Moder og Børn! Hvilken lille Pige be- 25

trægtet ikke sin Dukke som sit eget Barn? „Jeg vilde ønske, at jeg havde atten Barn!“ udbrod engang en lille Pige. „Og hvad vilde du med dem?“ blev der spurgt. „Lege med dem, naturligvis!“ lod Svaret.

Andre mænte, at det, at den unge Pige ofte udvætttes for paa Scenen at omfavne sin Elsker, er i høi Grad anstødeligt. Ja, det kan vel se saadan ud for Tilskuerne, der sidde virkeløse og kun optagne af Nydelsen, idet de give deres Phantasi frit Løb. Men Skuespillerinden, der veed, at hun er udsat for de tusinde Blikke, har andet at tænke paa end den Nydelse, der kan ligge i et Favntag. Hun staar der i fuld Spænding ved Udvælsen af sin Kunst, hun tænker paa sin Stemmes Betonning, sine Bevægelser's Beherskelse. Det er ikke hendes private Arm, om jeg saa saa rige, hun omfavner med; det er den Piges, hun fremstiller. Hendes hele Tanke er opfyldt af, om det nu i Aften vil lykkes hende at komme i Aande og derved braade Andre. Hendes Omfavnelse er ens og lige varm, enten Gjenstanden for dens Omfavnelse er gammel eller ung, smuk eller hæslig, enten hun personlig er hende behagelig eller modbydelig; thi det er ikke denne eller hin Skuespiller, hun omfavner, det er Helten i Stykket, hun ser i ham. Det er derfor en almindelig Tale mellem Skuespillere, at Intet i Verden er slettere end et Theateryks; og der ligger ikke saa Lidt i denne Tale, thi dette viser, at Virkeligheden har paa dette Sted Intet at betyde. Hertil kommer, at det Samliv, Skuespillere og Skuespillerinder dagligt føre med hinanden paa Prøverne om Formiddagen og ved Forestillingen om Aftenen, lidt efter lidt antager et saa hjemligt Præg som mellem Brødre og Søstre; og dette er ret vel skikket til at slette sit ideeth Sværmeri for hinanden til Jorden, Madras man kun om Aftenen, ridderklædt og med Strudsfejer i Hatten, da kunde det blive farligt nok. Men ligesom Ingen er Helt for sin Kammerjener, saaledes berører den daglige Væsen sig i Nøgligt for hinanden, at Prosaens styrkende Nærvarelse stiller Alt og Alle i det rette menneskelige Lys. Sandheden til Ære vil jeg dog tilføje, at Forholdet mellem den fæirede Elsker og Elskerinde, der ideelt udøve deres Kunst sammen, kan udvikle sig til et Forhold af en noget varmere Natur. Ideligt sammenknyttede i denne Phantasiverden, hvori man er afhængig af hinandens Frembringelser ligesom en Sanger af sit Accompannement, smelter deres Arbejde, deres Interesser sammen. Det Ene varmer og begejstrer den Anden, og man føler, at det Biføld, Sammenspillet fremkaldes, maa deles lige mellem begge. I dette Fællesskab i selve Kunsten og dens Løn udvikler der sig ofte hos dem en Hengivenhed for hinanden, der let antager en saadan Form, at det Bygte til alle Tider opstaaer, at de, der ofte spille Elsker og Elskerinde med hinanden, ogsaa ere dette i Virkeligheden. Og nogen Sandhed er der i dette Bygte, men Elskerforholdet er dog i Virkeligheden et Phantasiforhold. Det er det Ideste i Kunsten, der uvil-

kaarligt overføres paa den private Person; men det er sjældent, at denne Følelse gjumrer nogen virkelig Alvor i sig, saa at den for Livsforholdene er temmelig uskadelig. At Erfaringen kan have vilet det Madsatte, er vel saa, men som oftest fæder denne Phantasiskjærighed med Costumet eller Forestillingens Slutning; Publikum derimod har ligesom en Trang til at styrke sin Phantasieydelse ved at tænke sig dem som virkelig Elskende, hvis Uarmhed vover ind i Virkelighedens Verden, naar Toppet forbenget er faldet.

Et andet Spørgsmaal er, om ikke den unge Kvinde, der ideligt bevæger sig i det erotiske Element, i den Grad lader dette blive sin anden Natur, at det lidet veedende vanskjædigt at slippe det, om hun end bliver aldrig saa gammel; — ifald man virkelig nogensinde sjæleligt ældes, naar man beskjæftiger sig levende med en Kunst. Men ligesom det viselig ikke er smukt, at Kvinden for længe holder fast ved det erotiske Element, saaledes har jeg ofte fundet det stygt, at Kvinder udenfor Scenen altfor hurtigt slippe den kyske Amor. Naar de ere blevene Hustruer og Mødre, da er det ligesom om de maae, at nu kunne de lægge al Erotik paa Hylden; — og ikke sjelden forfalde de da til en Trivialitet, hvis Virkning paa deres Ægtemænd ikke indelivret. Den Kone, der kan bevare Elskerinden lige overfor sin Ægtemænd, hun er sjælden paa at bevare ham som Elsker.

Det er en gammel Tale, en Indgrobet Fordom, at der skulde ligge noget Ukvindeligt i at stille sig frem paa Scenen for Mængdens Øine, i at lade sig legemligt og nandeligt beundre. Er det da virkelig dette Motiv, der bevæger den Kvinde, hvem en kunstnerisk Begavelse blev skjænket, til at betrede Skuepladsen? Jeg tror det ikke. Ganske vist tror jeg, at det kan er som Barn, altsaa uden egentlig Valg eller Bevidsthed om, hvad man giver sig ind paa, at man freidigt indtræder i denne Stilling; og det er et stort Spørgsmaal, om i det Hele taget et fuldt udviklet Menneske, for hvem Christendommen ret er gaaet op, nogensinde vilde kunne overvinde alle de Tvivl, hele den Frygt for sin Personligheds Fortabelse, som denne Virksomhed opsætter for. Men jeg tror tillige, at de fleste Kvinder, som begive sig ind paa denne Bane, gjøre det ikke saa meget af Forfængelighedshensyn som af æsthetisk Sværmeri. Hverdagelivet trættor og keder dem, de søge Idealet og kan kun se det realiseret i Kunsten. Visse gives der ikke Faa, for hvem det at beundres, at faa sin Forfængelighed tilfredstillet, er Hovedsagen; men værre visse paa, i som betænde Banen af dens Grund, at det da kun bliver en kort Tid, hvori i glorie! Det vil gaa Eder som alle andre Blomster: i Dag plukkede og beundrede for deres Skjønhed, i Morgen bortkastede for at afløse af skjønere og friskere. Og alligevel! naar Alt kommer til Alt, er da den forfængelige Kvindes Fremtræden paa Scenen saa vidt forskjellig fra de Kvinders, der findes ved alle offentlige Forystelser, paa Gaderne, i Theatret,

- paa offentlige Baller og Maskerader, hvor de i Pynt og Pragt kæmpes om at overbyde hverandre, hvor man med et halvt Øie strax opdager, at her gjøres Alt for at vække Opsigt og Beundring, med andre Ord, glimre ved legemlige Egenskaber for Alles Øine? Disse Mødesteder ere virkelig ikke saa forskjellige fra hine Modeskuespillerinder, som man tror. Ungslommen drives hen med Fjæs, disse blive ligesom hine daarlige Hustruer, daarlige Mødre, og Ahlerdommen kommer listende bag paa disse som paa hine, uden at der er gjort nogen Forberedelse til at modtage den alvorlige Gæst, vi kalde Døden.
- 10 Men hvad er da Motivet til denne Higen efter et Kunstnerliv hos den voxne Kvinde, der af et indre Kald uimodsaeligt tvinges ind paa denne Bane, som, naar Alt kommer til Alt, fører større Smertor end Glæder med sig? Ja, hvad er Motivet? Spørg Fuglen, hvorfor den flyver! Spørg Fisken, hvorfor den svømmer! Spørg Baraet, hvorfor det just udstrækker Armene efter Moderen! Det er Instinktet, der ikke lader sig standse eller tilbagevise.
- 15 For at leve man vil stande, og en kunstnerisk Natur tørster efter at udfolde de Kræfter, der bevæge sig i det Indre, de kunde ikke Andet, de maa bruge Vingeme, der løfte den op i Idealitetens Sphære, de flyve mod Idealet, som Fuglen flyver mod den blaa Himmel; de føle sig løst hjemme paa det ideale Omraade. Det jubler og synger i deres Indre, og Tønerne maa udl — Hvad ligger der egentlig i en Kunstnernatur? Der ligger Anelsen om en gud-
- 20 dommelig Tilværelse, og denne Anelse udtaler nu Fulver i den Kunstform, der for ham er den naturligste, Maleren gennem Farverne, Billedhuggeren gennem det formode Læ, Musikeren gennem Tønerne, Digteren gennem Ordet og Skuespilleren gennem Forstaelsen og Udtalelsen af dette Ord. At udtale Digterens Rhythmer er for Skuespilleren, hvad Tønerne ere for Sangeren; det er for begge en Nydelse, en Nødvendighed at lade det klinge høit for Alle, hvad der skjult lyder i deres Indre. De ønske at kunne befri selv
- 25 Stene fra deres Tynge; de maa meddele Andre Noget af den Salighed, de selv føle, og sukke kun over ikke i den Grad at kunne faa denne Salighed fuldt frem, som de i deres Indre selv føle den. Jo høiere de staa som Kunstnere, desto mindre tilfredse ere de med, hvad de frembringe, thi dette er kun en svag Afglans af, hvad de føle i Sjælens Dyb. De ere derfor i en bestandig Kamp for fuldere og iverligere at nærme sig det Ideal, der forevæver
- 30 dem.
- Jeg har sagt, at Skuespillerstanden er farligere for Manden end for Kvinden; thi der er for Kvinden intet unaturligt i at hyldes, elskes, tilbødes eller at besynges af Digtere; dette har tvertimod været ansat for Kvindens Ret fra Aarhundredets Tid. At det altsaa ogsaa ydes en Kunstnerind, der har høvt det
- 40 Held at staa Red i en Nation, er en Selvfølge, og att dette behøver endnu

ikke at bære hende noget af hendes naturlige Kvindelighed. Men naar nu dette samme hænder for Manden, de Iurrykkes hans Navn; thi der er for ham noget Unaturligt heri, og Folgen udebliver ikke. Naar en Mand bliver Gjenstand for almindelig Tilbedelse, som om han var en Kvinde, naar han passes op paa Gader og Stræder, naar han modtager rosefarvede Billetter fra Damerne, naar han modtager Blomsterbouquetter, Digte og elskovsfulde Titaler, naar han indtrængende bedes om Stueværelser, da viser sig lidt efter lidt Følgerne af et saa bagvendt Forhold; han taber sin Mandighed og bliver en forfængelig, hul, latterlig, ulykkelig Møllenting af Mand og Kvinde; han forkvæles for Livet, mensens Leta i Kunstens Løstse Ham endnu for Mængden synes at være, hvad Leta i Livet burde være, en virkelig Mand. Maa man vil man indvender, „Hvorledes er det muligt, at tvetydige, letindige Kvindes Adfærd --- thi det kan jo kun være saadanne, der medtænde sig til sliq Ukyndighed --- kan gjøre Virkning paa en nogenlunde velorganiseret Mand?“ -- Ak, mod Skuen for mit Kjøen maa det siges, at det ikke alene er tvetydige, letindige Kvinder, der medtænde sig til sliq Hyldest, men Kvinder af saa godt som alle Klæder, Kvinder, hvem man mindst skulde tiltro en sliq Ubluførighed. Sagen er, de have et helt andet Syn paa denne deres Ford. Skuespilleren er en Kunstner, en udmærket Kunstner! Det er som Kunstner, de hvinge ham deres Hyldest, det er det Ideale i ham, de ævner sig for, ikke Personen, men de; hvad de aldrig vilde tillade sig lige overfor nogen anden Mand, have de et helt andet Syn paa lige overfor den henrivende Skuespiller; det er jo en Tribut, de yde det Skjønne, det Ophædede, og at de have kronket deres Kvindelighed, falder dem aldrig ind; tværtimod, de mene, at denne deres Beundring er et Tegn paa deres egen Idealitet, idet de formaa at vurdere den hos en Anden. De ere langt fra at skamme sig, de ere stolte over deres ophædede Varme. Og den, som er Gjenstand for en saadan Tilbedelse, er kun altfor tilbøielig til at se Sagen fra samme Side, idet Selvførlighedens Brillen tages paa og staaende al videre Kritik. Først smiles der ad denne overdrevne Hyldest; men lidt efter lidt finder man den i sin Orden, og tilsidt kan man ikke undvære den. Man begynder at se paa sig selv som en af Gudene rigt udstyret Person; man skyer al sundere Omgang, der sætter En paa sin rette Plads, man trykkes af det Overlegne, man forundres over, at her lyder anden Tale end den, der dreier sig om Ens udmærkede Talent og Person; man føler sig uhyggelig, tilovers, og det gode Selskab skyes nu, det kjædes.

Hvilke Undskyldninger har en Mand nu i denne Sælling? Desværre, han har mange, som næsten tvinge ham bort fra at samle sig udenfor sin Kunstnervirksomhed. De talentfulde Skuespillere have dobbelt saa meget Arbejde som de talentfulde Skuespillerinder. Ifine spille saa godt som i alle Stykker; 40

thi af betydelige Dameroller gives der som oftest kun en eller to i et Skue-
 spil, medens der er det dobbelte Antal Herroller, og disse desuden i Re-
 gelen ere store i Omfang; heraf kommer Uøvejellen i Arbeidet, og Skue-
 spilleren har derfor saa godt som aldrig Tid for lutter Prøve og Ind-
 studeringer til at slaa sig til Ro i Hjemmet. Kommer han hjem, da er det som
 oftest for at udhvile sig en kort Tid og da atter begive sig paa Theatret;
 5 ellers er hans eneste Forretning i Hjemmet den at indstudere sine Roller,
 altsaa en Fortsættelse af Theatervirksomheden. Her paahviler han nu intet
 andet Arbeide, der kunde sprede og styrke Tanken, netop ved Modsetningen
 10 til det Kunstneriske. Og spørger man nu: Men kunde dette ikke vere ander-
 ledes? Kunde han ikke skaffe sig en saadan Beskjeftigelse? da siger Er-
 faringen: Nei, vanskeligt. En Skuespillers Tanker, især naar han er i størst
 Yndest og altsaa i størst Virksomhed, ere uophørligt optagne af den Rolle,
 han for Øieblikket er sysselsat med; han gaar i en idelig Spænding, om
 15 denne Opgave skal bringe Held eller Uheld; saa det lader til, at det ligefrem
 er ham umuligt i de spredte Fri timer, Theatrets Tjeneste leverer ham, at samle
 sine Tanker til noget alvorligt Studium i anden Retning; hvorimod Kvin-
 dens daglige System, der jo ikke ere af en saa mandlig Natur, ligefrem ere en
 Befrielse for hende, en Hvile for Sjælen, et Strykingsmiddel for Legemet.
 20 Det er ogsaa muligt, at Kvinden ifølge sin elendommelege Natur har mere
 Lethed, mere Bevægelighed til at gaa fra det Ens til det Andet. Erfaringen
 viser næsten uden Undtagelse, at end ikke de Mænd, der komme til Theatret
 fra videnskabelige Stillinger, kunne fortsætte Studierne, af hvad Art disse
 end monne vere, men strax lægge alt Sligt tilside for at overgive sig til en
 25 via Driven om paa offentlige Steder, hvie Selskab og hele Adspredelse er
 meget demoraliserende, en Spadsereen op og ned ad Gaden, hvor de stadig
 have den Tilfredsstillelse at mødes af beundrende Blikke, der ligesom fort-
 sætte det lydelige Bifald i Theatret, af Vønner, der udtrykke deres Glæde
 ved at indhyde dem til Nydelse af sterke Drikke og piperende Retter. Disse
 30 Fristelser kunne kun faa Skuespillere modstaa, og mange af dem have for-
 meligt uddannet sig et System, hvorefter dette hører til „for at holde sig i
 Aand“, som det hudder. Intet kan bøde herpaa uden en Beskjeftigelse af
 en helt anden Natur. Jeg ønsker det for en stor Lykke for en Mand i denne
 Stilling, dersom han ved Siden af sin Kunstnervirksomhed har et tilladeligt
 35 Liøbhaveri, en Dilettantisme, som f. Ex. et lille Talent for Tegning eller
 Maling, ja selv et lille Snekkeværksted, en Dreierbank eller Arbeiden i Me-
 teller, kort sagt en eller anden Haandgjerning, der kan oves, medens Aa-
 den hviler, og faa Tiden til at gaa paa samme Maade som Kvindens System
 med Sax og Naal og med Alt, hvad der hører inden Huusets Omraade. Dette
 40 er hendes Frøelse; havde Manden noget Lignende, der bandt ham til hans

Kæmper, da vilde Hjemmet derved faa en stadig fornyet Tillokkelse for ham, han vilde længes efter sit lille Hønhaveri, og Familielivet vilde ikke blive ham en Byrde, men en Forfriskning fra det travle Theaterliv. Det vilde befæste hans Personlighed lige overfor Kone og Børn, saa at han fuldt ud kunde leve sit dobbelte Liv, et i Kunstens Verden med alle dets glimrende Illusioner og et i Virkeligheden. Som Menneske skal han kunne være stille og samlet sig; i dets indadvendte Liv skal hans Villie, hans Attraa stykes til et christeligt Livs Bestræbelser; thi hvor dette Liv ikke vækkes, gaar Kunstneren tilgrunde i sin egne Selvforgudelse og Mangel paa Mod til at se sig selv, som han er. Ak, jeg veed det, jeg kjender alle de Talmnaader, hvori saa mange Kunstnere forhaardt sig. „Vi kunne ikke leve som andre Mennesker.“ siger de. „Vi maa føre et frit Liv, vi maa have Lov til at benytte os i de Lidenskaber, der af Moralisterne fordommes som utilladelige. Vi maa have Nydelse, der kunne holde os i Aande, vi have vor Religion i Poesiens Vejen; vi kunne ikke være som alle disse Philistre, vort Liv maa være frit og ubundet.“ — Men, du arme Sjæl, hvor vidt tror du at komme med alt dette, naar engang det store Teppe falder for dit jordiske Liv? Kan noget af alt dette, hvori du søger din Nydelse, løfte dig en Tomme op af det Hav af Fløddighed, som en Sjæl maa føle, der pludseligt staar afklædt for en strengere Dommer end den, du er vant til bag Lamperskæen? Og hvis det virkelig forholdt sig saaledes, at et slikt ubundet Liv maa føres, ifald Kunstneren skal bevares i dig, ser du da ikke, at saa var denne Kunst virkelig en umoralisk Kunst, at saa var Alt, hvad du kaldte skjændige Fordomme, sørgelige Sandheder?

Jeg har ofte hørt den Mening udtales, at med det rette Cami har det ingen Fare, det er kun de middelmådige, de mindre begavede Skuespillere, der gaa tilgrunde. Men min egen Erfaring har netop lært mig det Modsatte; det Mærkelige er, at Faren for Personligheden først ret indtræder hos Talentet af første Rang. De Underordnede frykter netop derved, at de ere underordnede og altsaa ikke blive Gjenstand for en Tilbedelse, der er en Mands Natur imod, en Hyldest, et Løf, som oftest af den Art, at det burde vække Modbydelighed; men hvad kan en fremragende Skuespiller ikke taale og lide sig i af Sligt, ja kræve som en Rettighed, hvis Udøvelse dybt saarer, angster og nedlaar ham! Af underordnede Talenter har jeg kjendt mange sandhedskjærlige, brave, agtværdige Mænd, troløse i alle deres Forhold, ganske fri for denne for en Mand smerteligt ubyggelige Forfølgelighed, der overalt ser sit eget ydre Billede.

Der er et Syn, som altid har været mig modbydeligt, just fordi der ligger Mere heri, end man vedvandt antager, nemlig, at Skuespillere, men især Dansere ikke kunne se et Speil i en Scene uden ideligt at kaste et Blik deri

for at betragte sig selv. Det er netop denne ydre Selvbetragtning, der virker skadeligt paa den indre: Altid Blikket udad, aldrig indad, og det er dog dette Blik indad, der skulde være deres Følelse mod at den ydre Hyldest, hvori de kun altfor ofte se meget Mere, end der findes. Naar man af Erfaring veed, hvor lidt et Publikums Begejstring saa ofte betyder, hvor ofte det gode, det Udmærkede fortrænges af det Ringere, det Middelmæssige, da maa en Kunstner, der ikke er blottet for al Reflexion, i sit Hjerte blive kold ved det som i hans yngre Aar, da han stod paa et umiddelbart Stændpunkt, fik hans Hjerte til at banke af Henrykkelse.

Men her staa vi atter ved et nyt, vanskeligt Vendepunkt for den dramatiske Kunstner; thi det er ogsaa farligt for en Skuespiller at faa dette Syn paa det, der er Betingelsen for at holde hans Værn, hans egen Kunstnerbegejstring ilive. Publikum er jo for ham den Elskede, hvis Kjerlighed og Hyldest han ikke kan taale at tabe; men naar en Elsker først faar det Syn paa sin Elskede, at hun ikke er til at stole paa, at hun er flygtig, trolos, at den Første den Bedste kan fortrænge ham, da er Fortryllelsen hævet, og Tvivl og Mistro er traadt i Stedet. Altsaa, det hører med til en Skuespillers Liv og Tilværelse at have Tro paa Mængdens Dom, at elske og agte denne Dom, thi hvorledes skulde man attraa at besidde det, som man tringes til at ringeagte. Det er jo denne Dom, der giver hans hele Virksomhed Betydning, denne Dom, han af al sin Evne stræber at vinde til Gunst for sig, denne Dom, der fylder ham med Liv og Lyst, der giver ham Betydning i Samfundet eller maa berøve ham al Lyst til sin Gjerning. Det er derfor naturligt, at denne Dom er Liv eller Død for ham. Han er bleven vant til at beundres, vant til Enthusiasmens Sødme; tager man disse Goder fra ham, synker han hen i Fortvivlelse, ifald hans hele Tilværelse ene og alene holdes sammen i Udøvelsen af denne offentlige Virksomhed, og han derved har forsvundet den personlige Udvikling. Og hvor ofte, ja man kan sige hvor uundgaaeligt, sættes ikke en Skuespiller sent eller tidligt paa denne Prove! Hvor ofte forvandler ikke et Publikums Enthusiasme sig til den skanzelsløse Forfølgelse? Der var ingen Grund til Enthusiasme, lige saa lidt som til den senere Forfølgelse; det var et Tilfælde, en Mødsag, der bragte ham op, et Tilfælde, en Mødsag drager ham atter ned. Det Første er han menneskeligt tilbøielig til at anse som fortjent, det Sidste som en himmelraabende Uretfærdighed.

Dette Vankefmod hos et Publikum kjender enhver Skuespiller kun altfor godt, og derfor gaar han i idelig Spænding og Uro for at tabe det Erhvervede, og med dette Tab sin hele Lykke og Tilfredshed. Thi de Fleste have fortet at sætte i Stedet, Intet, der kan udfylde deres Liv, Intet, hvorved de nu kunne gjøre deres Personlighed gjældende; det var kun paa Scenen, under den uspiske Belysning, i Illusionens Verden, at de formaadede at gjøre sig

gjældende, ikke i det dagligdags Solskin, hvor ingen Digter faaer dem en Haand, men de kun have den samme som andre Dødelige.

Naar man gaar de forskjellige Theaterhistorier igjennem rundt om i Verden, hvor græbes man da ikke af Medynk med alle disse Kunstnerbegavelser? Ak, en dyb Smerte har ofte grubet mig ved disse Beretninger, hvor ene Fortvivlelsen er bleven tilbage ovenpaa alle Triumpherne. Hvor mange af disse begunstigede Kunstnere ere ikke endte snart i det dybeste Tungesind, snart i Yuavid! Hvor mange have ikke berøvet sig selv Livet, fordi det var dem uutholdeligt tilsidst kun at leve i Virkeligheden, efter at de med Aarene vare tvungne til at trække sig tilbage! Man nævner ikke ret at løfte Slægt for at udmale den sjælelige Elendighed, der viser sig, naar det stærke Pittingemiddel ophører at holde Nervesystemet i Spændkraft. Men hvilke Midler ere da ikke ofte benyttede hertil! Svir og Drukkenskap uden at tale om andre Laster, ere oprindeligt adle Naturen bukkede under for. For blot at nævne nogle af de mest bekjendte Navne, hvilken Sorg at se en Natur som den heromte tyske Skuespiller Ludwig Devrient synke ned til lave Lidenskaber! Og det var dog en Skuespiller, som de største Aander i hans Tid, en Lessing, en Goethe, saae saa høit som Menneskefremstiller; saa man maa vel udbyde med Shakespeares Cassio: „O, Du Vinens usynlige Aand, der som Du høit Navn har, hvormod man kan kjende Dig, saa lad os kalde Dig — Djevel — O, at man kan læse en Fjende i sin Mund, der bortstjæler Ens Hjerter! O, at vi kan ved Forlystelse og Glæde, Nattesviir og Støien omskabe os selv til Umselende!“ Hvilken Slutning paa det hele, tilsyneladende glimrende Liv! Den franske Sanger Nourrit berøvede sig selv Livet, og hvorfor? Fordi hans Sangstemme havde taget Skæde. Denne Sangstemme var altsaa hele hans sjælelige Liv og Tilværelse; udenfor denne havde Livet altsaa ingen Opgaver for ham, og han overskar sin Livstraad herude uden at ane hvilken Opgave der da vventede ham hinsid. Hvilke Dødsleier staa vi ved hos disse misundte Ulykkelige! En dør i Fortvivlelse, en Anden med en skjøn Replik paa Leichen af den Rolle, hvori han mest har glimret. En Stimmes Tab, Aarenes Fremrykning, Mængdens Ugunst, Vankelmød og Glømskel, alt dette er for de Ulykkelige det Samme som Jøgemlig og sjældig Tilintgjørelsel! Er dette ikke forferdeligt! Hvor kan man forlange af Andre, at de skulle have Agtelse for Personligheder, der saa ganske glemme at have Agtelse for sig selv.

Jeg gjentager og gjentager stier, at Skuespilkunsten skal for en Skuespiller være Alvor og ingen Jæg. Men hvorledes har man ikke set, at de største Talenter, en Rachel, en Kean, have nedjadt sig til at føde den seltskabelige, forurolige Dagdriververden ved endog for Betaling at spille hele Søener og Monologer af deres Glansroller. Tænk, hvilken Mangel paa sand

Kunststjælelse her horer til saa vel hos Selskabet som hos Kunstnerne for at tro, at disse Glanspunkter, Isærvne fra alle Mellemled, formaa at gjøre den rette, tilsigtede Virkning, en Virkning, som Digteren netop ved sin Kunst mejsommeligt har forberedt Skridt for Skridt for endelig at stille dem i det fulde Lys, naar Digtet naar op til det Høidepunkt, hvorfor det hele Digterværk er bleven til. De Skuespillere, som nedlade sig til Sligt, have begaaet den Forbrydelse at opgive Respekten for deres Kunst; hvad de her foretage sig, er Gægl og intet Andet, enten saa deres Publikum er Keisere og Konger eller Skomagere og Skræddere. Naar Huset er besødt, da ventes Gæsterne; Skuespillet trænger til et vel tilberedt Hus, Læmpene skulle være tændte, Ouverturen føre Tilskuerne ind i Kunstens og Illusionens ideale Verden; man skal lade sig tage ved Haanden af Digteren og i Ydmyghed følge ham Trin for Trin op paa hans Digtningens Høider. At springe alle Mellemledene over og jukse med et Digterværk og dets Opførelse i Selskabslivet saa vel som i offentlige Aftensunderholdninger er baade en Foreyndelse mod Digteren og mod sig selv som Digterværkets Frembringer. Ær dig selv og din Livsopgave, naar du vil have, at Andre skulle ære dig og dan! Slige uskabelige Kunststykker maa overlades til Dilettanterne.

Jeg vred jo meget godt, at denne Anskuelse vil møde Modstand hos mangen en Kunstner. Men i denne Modstand ligger Klet for Dagen Mangelen paa den Respekt, den Alvor, den Blufærdighed i Sjælen, som enhver virkelig Kunstner bør besidde lige overfor sin Kunst. Kun denne sjælelige Blufærdighed adler hans Livsstilling, medens det, at føie sig efter Mængdens Lamer, er uværdigt for hans Personlighed i Livet; thi aldrig kan det siges lidt nok, at det gjælder at holde denne sidste fast; det er den, vi skulle have tilbage, naar Mængdens Gunst forlader os. Men Rachel var bleven fortrængt af Ristori eller nogen Anden, ifald hun ikke ligesom de glimrende Meteorer paa Himlen var bristet og spredt i Luften, netop i samme Øieblik da Intet uden hendes Personligheds Styrke havde kunnet holde hende oppe, indtil de Storme, der reiste sig imod hende, vare drevne over? Hun døde jo af Toring — vil min Læser vel svare? Ak, hvor dog Menneskene kunne være blinde og føleløse! Nei, hun døde af den Smerte, som følger med, naar en Skuespillerinde taber sit Publikum, og naar saa dette Publikums Gunst er Alt, hvad hun ejer; naar hendes Personlighed er gaaet op i dette Blødværk, da maa hun dø, som en anden Ild slukkes, naar den ingen Næring faar mere, der kan holde den vedlige. Rachel døde af Fortvivlelse over, at et andet Talent traadte med at gjøre hende overflødig, og over at det franske Publikum lod hende føle dette paa en hensynløs og haard Maade. En Modsetning hertil var den Maade, hvorpaa en anden Skuespillerinde bar et lignende øieblikkeligt Frafald af Publikum, nemlig den

selle, dannede franske Skuespillerinde Mlle. Mars. Efter at hun i mange Aar havde været det franske Folks, ja man kan sige Værdens forpudede Skuespillerinde, traadte den unge, skjønne og begavede Léontine Fay pludselig frem, og det friske, unge Talent blev jublende modtaget ved Siden af Mlle. Mars, der spillede i samme Stykke, og hvem man vidt Kulde. En Aften, da Stykket atter opførtes, blev Léontine stormende fremkaldt. Hun kom endelig, støttet af Mars, der førte hende frem, idet hun omfavnede denne nye, opgyssende Sol og sagde til hende: „Slet mig kun ud af Andres Erindringer, men bevar mig i din.“ Se her Forskjellen paa, hvorledes disse to Kvinder optog Publikum's tilsynsladende Prataid, hver efter sin Personligheds Standpunkt.

Tiden viste, at Léontine ikke formaaede at fortrænge Mars. Tiden vilde ligeledes have vist, at et Talent som Rachels ikke lader sig fortrænge, naar hun kun selv havde haft Personlighedens Styrke til at holde sig oppe. Men dette mængede hun paa Grund af sit tidligere Liv alle Betingelser for. Paa Dødsleiet samlede den Arme alle sine Brillanter foran sig paa Pudsen og sukkeleda fortvivlet: „Se, alt dette skal jeg forlade!“ Kan man tænke sig nogen fattigere Ende paa et rigt Kunstnerliv, nogen forfærdeligere Slutning for en rigt udstyret Personlighed?

Ere vi i Mode paa Scenen, da kappes man som oftest i at drage os ind i Selskabslivet, uden at der forhindrer Kritiken fra ogsaa her at være Lige saa streng imod os som hist. Man ventes og ønsker at se den samme Personlighed, hvormed vi have vundet vore Beundrere fra Scenen. Men hvis vi nu viste os saaledes, da vilde man med Rette beskyide os for Affectation, og man vilde være hurtig til at ytre: „Han (eller hun) spiller Comedie her som hist.“ Denne Dom er høist uretfærdig. At en Skuespiller's Væsen i Livet til en vis Grad minder om Væsenet fra Scenen, er naturligt, da det jo er ved den hele Personlighed, en Skuespiller virker. Det er med denne Stemme, disse Øine, disse ciendomnelige Bevægelser, denne Gang, etc., at der frembringes disse levende Billeder; alt det, hvori det Kiendomnelige ligger, kan han jo ikke aflægge til Dagligheden, det maa følge med. Der gjøres altsaa Skuespillertalentet Uret ved at ytre, at der ogsaa spilles Comedie udenfor Scenen, paa Grund af at noget af det Kjendte atter møder Øiet. Man formaar jo ikke at læste alt dette hørt, ifald man ikke netop skal blive affecteret ved at paatage sig et andet Væsen end det, der er ciendommeligt for os. Hvis en Kvinde virker fra Scenen ved sin Ynde, da har hun denne i Livet som paa Scenen, thi da saadanne Egenskaber ikke kunne paatages, kunne de heller ikke aflægges. En lille Haandbevægelse, et ciendommeligt Kast med Hovedet følger hende naturligvis i Livet som paa Scenen.

Alle have bemærket disse smaa Eiendommeligheder, Alle kjende dem undtagen kun selv; thi hvilket Menneske kjender det Sammenspil af Enkelt-
 5 fænder ved sig selv, som giver det eiendommelige Præg? Skuespilleren saa lidt som alle andre Mennesker. Naar nu disse smaa Eiendommeligheder frentsætte i det daglige Liv, da er det jo en høi Grad af Ubillighed heri at se der fra Scenen fortsætte Comediespil. Jeg tror tværtimod, at de sande
 10 Skuespillere mindst af Alle formaar at spille Comedia til dagligt Brug. Havde de deene Evne, da vare de ikke saa godt kjendte, som de sædvanligt ere; tværtimod, da bedrage næsten Ingen, thi de have sjældent den Selvbeherkelse i Livet, som hører hertil. Deres Bevægelighed, deres pirrelige
 15 Temporaerent gjør dem ganske uskikkede til udover en ganske kort Tid at bedrage Nogen, der har det mindste Syn paa Menneskene. Der hører Selvbeherkelse, Udholdenhed til at bedrage, og netop disse to Egenskaber findes yderst sjældent hos dem. Der hører Kulde og Ro til at bedrage Andre, men
 20 Skuespillere have almindeligvis et heft Blod; denne Stands værste Fjende er netop en Uro, som der hører nogen Aandstyrke, nogen Arbeiden med sig selv til at bekæmpe.

Et Ord-prog siger: „Følger gjælder for det, han selv udgiver sig for.“
 25 Naar derfor denne Stand har høit og tildels endnu har at kæmpe med den Misvæksomhed, hvormed der ses paa den, og at kun ganske Enkelte formaar at hæve deres højerlige Stilling i Samfundet ved Siden af den offentlige, da er dette desværre Kunstnerens egen Skyld. Jeg vil slet ikke her tale om de grovere Synder, som, enten de ere Skuespillere eller indtage hvilken som helst anden Stilling i Samfundet, nødvendigvis maae støde dem ud af det
 30 gode Selskab; men der gives flere selskabelige Synder, som have samme Virkning. Naar en Skuespiller f. Ex. saa godt som aldrig kan forholde sig lyttende i Selskab, men tror, at det ogsaa her er hans Opgave at forlyste dette mindre Publikum med Anekdoter, smaa dramatiske Scener o. l., da degraderer han Standen og er i Vildervæi med, hvad der her er hans Er-
 35 hvervs Opgave, nemlig i den selskabelige Forening med alle de Øvrige at bidrage Sit til en almindelig Conversation, men ikke at binde Munden paa alle Andre for selv at holde Enetale.

Skuespillerne gjøre derfor bedst i at leve i et Slags Incognito udenfor Scenen og saa lidt som muligt blande sig med Mængden. Meget af Fortryl-
 40 lelsen fra Scenen taber sig, naar Følger kan omgaae dem i det private Liv, spadsere med dem op og ned ad Gaderne og føre al den dagligdags Passiar, der forjasker enhver Personlighed. De maa helst staa for det store Publi-
 45 kum i det bedste Lys bag Lamperækken. „Skulle da Skuespillere og Skuespillerinder leve som Munk og Nonner i deres ensomme Celler?“ vil man vel spørge. Ja, i Grunden skulle de dette; men ikke i ensomme Celler, kun

stille i deres Hjem, ifald der skal blive Tid og Ro for dem til at arbejde
 for Scenen. Og i dette Hjem har de i deres Fritid samle faa, men dannede
 Mennesker; ikke saadanne, som blot seere dem og overgyde dem med Sam-
 get, men saadanne, lige overfor hvem de kunne forholde sig lyttende og
 modtagende. Ved en dattet Omgang vænnes man til at have andre Inter-
 esser end Theaterlivet og Ens Roller. De fleste Skuespillere ville svare, hvis
 de ville svare ærligt: „Ja, men alt dette Andet interesserer mig ikke; det
 kjæder mig.“²⁴ Ja, heri ligger netop Feilen! Alt, hvad der er Aand i, skal
 det interessere os at lytte til; Alt, hvad der bevæger og interesserer Tiden
 er en Kilde til egen Uddannelse, som en Kunstner mindst af Alle kan und-
 være. Det udvikler hans Mennekkendskab og virker tilbage paa hans Evne
 til Forstaaelsen af Digterværkerne og altsaa paa hans Fremstillinger fra
 Scenen. Men for at kunne drage Nytte af Andres Begavelse, Andres Daa-
 nelse, gjælder det at beherske sin egen Tørfængelighed. Kun da kan man
 nyde Glæden af Omgangen med dem, der i saa mange Henseender staa over
 En, og opgive Omgangen med dem, der staa under En, og saaledes renon-
 cere paa altid at være Nr. 1. Det er ikke vanskeligt for en begavet og agtet
 Skuespiller at samle en sandfuld Kreds om sig i sit Hjem, naar han kun
 formaar i dette Hjem at staa den rette Tone an og lytte til de Roster, hvorefter
 han kan hente Belesting for sin egen Aand og vise, at han glæder sig ved
 Belestingen. Vi have i ældre Tider hørt saadanne Skuespillere i Schwarz og
 Rosing, og med Sikkerhed kan man sige, at det Standpunkt, hvorefter disse
 stode i Livet, var det, der gav deres Fremstillinger paa Scenen det ualmind-
 lige Præg, der glædede Alle. Det er ikke Meningen, at Arbejdet i Kunsten
 og Arbejdet i Livet for at udvikle og bevare sin Personlighed skulle ske
 hver for sig, ligesom man har Lime i Sprog Kl. 12 og i Musik Kl. 4. Idet
 der arbejdes for at danne og udvikle Personligheden, og dette lykkes, da er
 dermed givet, at der ogsaa er gjort et Skridt fremad i Kunsten, ligesom
 Virksomheden i Kunsten, naar denne er sand og ædel. Igjen kan blive til
 Indbægt for Personligheden; men til syvende og sidst beror Alt paa, hvilket
 Standpunkt Personligheden har høvet sig til. Jeg veed jo vel, at nogle af
 de allerfortræffeligste Skuespillere have været daarlige Mennesker; men lige
 saa vist som et stort naturligt Geni længe kan holde det gaende stene ved
 Phantasien lette Medbær, lige saa vist er det, at Skuden seere let kan kald-
 seile, naar der ikke tillige sørges for en sjæltlig Ballast, der kan holde det
 Hele i Ligevægt.

Jeg har ofte grublet over, hvorefter det kan komme, at Skuespillere og
 Musikere, som jo ideligt beskæftige sig med det Ideale, saa ofte i det dag-
 lige Liv ere saa og blottede for al Ideslægt. Ifald de i Sjælen have Evne til
 at virke ideelt paa Andre gennem deres Kunst, naar de jo i Dybet af deres

Andre have noget Tilsvarende, der ogsaa usatte udtale sig i deres private Personlighed. Hos Musikere ligger det vel i, at de til Udvælsen af deres Kunst strengt taget ingen høiere Dannelse behøve, naar de kun ere musikalsk uddannede. i al Fald gjælder dette for den, der er Virtuus paa et enkelt Instrument. Gjemmen en Componists Arbejder vil derimod nok Mangelen paa en mere universel Dannelse spores. Men nu Skuespillerne! de virke jo ved Ordet, som mest af Alt viser Dannebøns Præg; hvor er det da muligt, at ogsaa de kunne være To, i Kunsten et dødt Menneske, i Livet et raat, ukultiveret Individ? Det var jo forførdeligt, om alle disse Kunstnere havde Evne til at udvikle en fuldt ideel Personlighed, men at de ved Udvælsen af dette færlige Kunstværk overførte disse ideelle Spirer alene paa deres Kunstfrembringelse og derved tabte dem for deres personlige Liv! Ifald det ligesom var et Sjøleren, de kun leenyttede for at glimre i Mængdens Øine, medens deres virkelige Personlighed lider Tabet. Er det tilladt for denne Pris at virke for og paa Andre?

Paa den anden Side kan man ikke tilsegeholde en stor Medlidenhed med Skuespillernes Lød; thi hvad er det, der gjør denne Stilling saa færlig for Personligheden? Det er det, at de væsentligt skulle virke ved deres Person i Øieblikket. Hvis en Malers, en Musikers, en Billedhuggers, en Digters Værk ikke behage, ja, de er det slemst; men hvad der ikke forstås, ikke paaaskjønes i Dag, kan blive det ad Aare, thi Værket ligger der som Vidnesbyrd, om der ved Mishaget er sket Ret eller Uret; og hvor ofte har man ikke set, at disse Kunstnere Arbejde først er bleven paaaskjønet mange Aar efter dets Tilblivelse, ja ofte først efter at Kunstneren forlangt læs i sin Grav. Se, hvilket Haab, hvilken moralsk Styrke for disse Kunstnere ligger ikke heri. Miskjendelse er saa langt fra at slappe Digterens Personlighed, at den tværtimod læstner den og giver dem ofte Impulsen til med fornyet Kraft at arbejde videre, om ogsaa en Pause let faar Andre til at tro, at Begavelsen er udtømt. En sand Digternatur er som et Skatkammer, hvortil han selv har Nøglen. Mængden tror saa ofte, at dette Kammer er tomt, fordi det en Stund er lukket og ubenyttet, medens det netop ofte under Tausheden lugner af Rigdom, som kun venter paa det belejlige Øieblik for at drages frem for Dagens Lys. Anderledes gaar det med Skuespilleren, Øieblikkets Seier er hans eneste Løn, ja er det i den Grad, at man ikke sjældent horer de store Skuespillere omtales efter deres Død, som om det, der satte Tusinder og atter Tusinder i Bevægelse, dog vist havde været intet. „Gud veed“ — siges der — „som han, ifald han havde levet nu, vilde være bleven uset som noget Overordentligt, for den Tid kunde det være godt nok, men nu!“ — Intet Bevis paa denne Tvivls Urigtighed kan fremlægges, da denne flygtige Kunst

intet synligt Spor efterlader. Men enfoldig er denne Tale, thi et viskeligt Geni spiller for sin Tid, og kan kun fuldt trænge igjennem i denne i lange Aarrekter - - og kun da naar hans Navn til Efterlægten - - da kan man være vis paa, at det samme Geni til enhver Tid vilde gjælde ved Geniets Kraft. Hans Spillemaade i Et og Andet var måske bleven anderledes, efter Tidens og Digternes forandrede Kunstform; men var han den Første i sin Tid, da vilde han blive en stor Kunstner til enhver Tid. Ifald der ikke laa Beviser efter en Raphael, vilde man vist ogsaa her sige: „Mon denne Raphael virkelig har været saa stor?“ Beviset staar der nu, og man tier. Skuespilleren er Et med sine Fremstillinger, for ham er det nødvendigt at erholde Tænsen, Aarekjendelsen i det korte Moment, hvori han viker; thi udenfor dette har han Intet. De andre Kunstnere kunne forandre, omskifte, forbedre deres Kunstværker; Skuespilleren er ligesom en Bueskytte: naar Pilen suser fra Strængen, da maa den ramme sikkert og bestemt, thi den kan ikke staares i sin Fart; Målet maa rammes i Øjeblikket, eller Skuddet er spildt. Dette, at Skuespilleren maa have sin Lou strax eller aldrig, viker nervespændende paa ham i Øjeblikket og nerveslappende bagefter paa hans Legeme og gjenneu dette paa hans Sjæl. Skuespilleren kan udvære en Produktivitet, men kun paa anden Maaned — gjennem de lykkelige Natuer, Digtterne. Man kan Intet udeu disse; man har han først modtaget det Givne af Digterens Haand, da ser han ofte, gennem sin Evne til at fremstille, klarere, bestemere end Digteren selv, hvad der kræves for at levendegjøre Digterbillederne. Ad denne Vei er Skuespilleren produktiv, ja denne Produktivitet kan hos den geniale Skuespiller løftes op til Inspiration, der kan forbaars selve Digteren; thi som en Tegning kan tydeliggøres ved en lille Strøg her, et lille Tryk hist og derved springe klarere frem, saaledes formaar Skuespilleren at danne bestemte Contourer, snart ved at fremhæve, snart ved at tilsløre, tilbagetrænge, saa at Tilskueren, der ellers ofte kun vilde se meget Lidet eller slet Intet, nu ser Figurernes lydelvende for sine Øine og ikke nærer mindste Tvivl om, hvad Digteren har villet. Naar Skuespilleren har formaset dette, da er han lykkelig, thi han føler da sin Stillinges Betydning. Og her turde det nok være, at Kvinden med sit ofte skærpere Blik, med sin Evne til at ordne og sammenholde, undertiden faar et Følelsing forud for Mændene, i alt Fald staar lige med ham. Mødens i al anden saadelig Vidskab Manden staar over Kvinden, er det en Kjendegjening, at i Skuespilkunsten staa de og have de altid staaet lige. Dette styrker mig i den Anskuelse, at Skuespilkunsten ret egentlig er en kvindelig Kunst, naturlig for Kvinden, og altsaa mindre farlig for hendes Personlighed end for Mændene.

Med Hensyn til en Kunstners Anerkjendelse fra Publikums Side, er det et Spørgsmaal, om man ikke, hvis man herved faar Fodfæste i en høiere Tilværelse, lidt efter lidt ligesom afdrar fra sin Kunstvirksomhed, og om det ikke er en Betingelse for at holde sig varm i Kunsten at sætte denne over alt
 5 Andet? Om ikke Tungtyndigheden, Længslen efter Sandheden, Ideenlet bliver for stor til, at Glæden, der er uadskillelig for denne Kunst, kan bevares, naar et strengt, indadvendt Liv begynder? Dog, jeg haaber: Nei! Vi arbeide vistnok da paa en anden Maade, men paa en bedre Maade. Vi spille egentlig ikke mere for denne tilfældigt samlede Mængde, vi spille saa at sige for os selv, vi ere selv vore strengeste Dommere. Vi spille, fordi vi ikke kunne
 10 lade det være. Jeg minder her stier om, hvad Dr. Ryge engang sagde til mig ved en første Prøve paa et stort originalt Stykke: „Ja, jeg har alt hørt min bedste Glæde af Udførelsen af min Rolle; jeg har i Gaaet spillet den hjemme, ene for mig selv i fuldt Costume, og som jeg der spillede den, vil jeg aldrig
 15 komme til at spille den her.“ Sa, den Glæde, som Ryge havde ved sin Fremstilling, ene, hjemme i sin Stue, den var dog vel en ren kunstnerisk Glæde, thi Forfængeligheden fik jo her ingen Næring. Men hvilken forunderlig Modsigelse ligger der dog ikke hvi for den dramatiske Kunstner!

Det ligger i den menneskelige Ubestandighed og Lyst til Forandring, at det er vanskeligt for Enhver, der arbeider i Aandens Tjeneste, at holde sig paa Toppunktet af et Publikums Gunst. Men det er netop Tegnet paa et virkelig Talents Tilstedeværelse, paa dens anædelige Cyldighed, naar det
 20 atter og atter kan gjenneengaa Kriser af Synken og Stigen. De Røgere i Aanden kunne vel ved tilfældige for dem heldige Omstændigheder have en kort Lykkeperiode; men dermed er det da ogsaa sædvanligt for bestandigt forbi; en Gang ude af Gunst, og de reise sig aldrig mere; der er ikke Liv eller Talent nok i dem til Forryelse, de ere kun een Gang i Livet unge, friske, deres Blomstertid er kun kort, de have kun Noget, saa længe de have
 25 Alt for Intet: naar Gjenfødelsens Arbejde skal begynde gennem Selvkritiken, lægge de Hænderne i Skjødet og vente, at ogsaa dette skal komme af sig selv. De betænke ikke, at vi herved ere som et Menneske, der bliver fulgt et Stykke paa Vei af de høie Cuder, men siden selv maa se ved egen Anstrængelse at naa længere frem paa egen Haand og paa eget Ansvar.

Vi ophæves i vor Christendom, som oftest saa løst, saa flygtigt. Vi vide
 30 saa meget af vor Børnelørdom, at vi kunne blive confirmeret, og saa slippes vi løs. Det beror nu paa os selv, om vi føle Trang, og have Styrke til paa egen Haand at gaa videre, eller om vi slaa os til Ro ved Dørtærskelen, tilfredse med nu at være indskrevne til et høiere Liv uden at bekymre os om ved vor egen Villiekraft at fortsætte det og lade det voxe i os! Verden drø-

ger os imidlertid til sig, som en Polyp med hundrede Arme. Tiden optages af det Meget, som næver vor Forfængelighed, vor Ærgjærighed. Vi have travlt med, om muligt, at faa alle vore stille Ønsker opfyldte, alle vore Lust-
 hasteller virkeliggjorte for at blive med os Ord, hvad Verden kalder Lykke- 5
 lige. Døden står for os som Noget saa fjært, at vi ingen Haat have med Forberedelse hertil; men Timene, Dage, Aarene gaa, og inden vi ane det, saa vi pludseligt siges os selv, at Noget er forsonet, og at det bliver vanskeligt nu at indhente det Forsømt, Hald vi ikke anstrenge os af al 10
 Fæse. Saaledes gaar det med de fleste Mennesker, hvor meget mere da sandt den, der gjør Kunstner til deres Gud, der elaa sig til Ro i den Tilværelse, som Illusionen behersker, uden at faa andet Fodfæste i Virkeligheden end det, der fører dem længere og længere borte fra den Kamp, der skulde fæstne deres Personlighed i det daglige Livs Konflikter, længere og længere 15
 borte fra Ham, der har vist os Veien til Ydmyghed og Resignation. Skuespilleren skal behage Mængden, og altid Mængden, dette flygtige Chas, der i Dag vil Ei, i Morgen et Andet. Hele Livet maa da være i sørgelig Kamp for et stadigt Maal, et Maal, man saa oftes tvinges til at se ned paa som noget Uanfældigt, Ubergneligt, et Maal, der vel lænser høit, men nærmere beset er lig en Fane, hvis Stang er stukket ned i en Sandbanke, og som et 20
 Vindpust kan kaste overende. Naar hele Livets Strid kun er at maa op til dette, saa det nødvendigt ende med Stridsmandens Ødelæggelse, ifald han ikke Dag og Nat er paa sin Post, Hald han ikke Dag og Nat arbejder paa sit indre Menneske, klarer for sig selv Livet i Kunsten, Livet i Virkeligheden. Det nytter ham ikke ved Livets Kæde at komme frem for sin Dommer med 25
 færdige vedlykkede Roller: der vil svares ham: „Det er ikke herpaa, det kommer an: disse formas ikke at røddé din Sjæl.“ Men hvad er du selv blevet ved Siden af disse Masker? Har din Beskjæftigelse med det Ideale idealiseret dig selv? Er du bleven bedre, kjerligere, trofastere i alle dine Forhold? Har Ydmygheden grebet din Sjæl, naar Mængden beundrede dig? 30
 Er dit Indre vasket under al denne menneskelige Virak, saa din Sjæl beundrende har længtes efter ogsaa at faa Roen for en høiere Domtol, men fortvivlet over, at du var saa langt fra at fortjene den? Har Menneskenes For- guden af din Persons Fortrin undertiden valet din Uvillie, saa at du skam- fuld har slaaet Øiet ned for ærer at have det til Gud med Ben om, at han ikke vil fortæres paa dig over Mængdens Tuabelighed? Er du som Skue- 35
 spiller kommen saa vidt, at du bør sagt til dig selv: „Jeg vil Intet uden dette, at bruge mine Gaver i Poesiens Tjeneste, Intet uden dette, at kunne trænge Ind i den af et Forsyn inspirerede Digtverden, en Verden, der væk- ker Aandse aa, hvad der engang skal skues fuldere, vissere, klarere? Har din Tanke drejet sig om dette Hiaet, hvor din Torst efter Skjønheidsidealet 40

først kan blive fuldt stillet, eller har de lidt efter lidt været tilfreds med, hvad Jordlivet kunde give dig, og ikke ønsket noget Andet i al Evighed? Har du følt dig i Forholdet til det blivige som En, der stod udenfor en deilig Havn, hvis Port er lukket for dig, og tittet med Længselens Hæde, besværende Atræs gennem Gitteret, haabende paa, at En eller Anden derindefra vilde komme til, saane Porten og byde dig træde indenfor? Er du ideligt vendt tilbage til denne Port og atter gaaet graadende bort? Har du kæmpet med de onde Magter, der stier og stier nærmede sig din Sjæl, og da udbrudt: „Herre, Herre, forløs mig over mig Synder! Lad mig blive den Ringeste, den Sidste i dit Rige, men forestil mig ikke fra det Rige, den Verden, hvor du er Herre, lad mig der faa en Plads, selv den ringeste!“ Har du, som gaar op i din Kunstvirksomhed, fornarmet Noget af alt dette?

Se, Skuespilkonsten er en glad Kunst, en færdig Kunst ved det Glimrende, der klæber ved den. En Skuespillers Virksomhed er hele Livet igjennem, som naar den Unge pynter sig til en Fest. Det er vanskeligere at forene Alvor og Livets Lystighed og Glæde, vanskeligere paa en Gang at dans og græde, vanskeligere at vugges af Verdens Lykke og Modbør, ideligt blive tiljubllet; Du er bekræftende, beundringsværdig! og da midt i Jublen at kunne huske paa og sige sig selv: Du er usæl, og disse Raab betyde Intet; de ere en Snare, som vil drage dig bort fra dig selv, et Speil, der viser dig alt Andet end dit rette Ansyn. Se, du betragter dig selv med største Opmærksomhed, naar du foran Speilet smukt dig for at ligne det Billede, hvorefter du i Alten haaber at henrive Tilskuerne. Enhver nok saa lille Plet i dit Physiognomi efterses, om den ogsaa staar i den rette Harmoni med det hele Billede; men naar du er færdig med din Rolle og tørrer Sminken af, da kaster du kun et flygtigt Blik i Speilet paa dit virkelige Ansyn; du tager hjem, tret paa Sjæl og Ledeme, og betænker ikke, at nu skal der tages fat med hele din Alvor og alle din Sjæls Evner paa en langt vigtigere Opgave end hin, paa Indøvelsen af det, der en Gang skal afgjøre den endelige Dom over dig.

Ja, vanskeligere er denne dobbelte Liv, meget vanskeligere! Du har saa mange, der lætte dig Arbeidet i din kunstneriske Kamp, de strømme til dig og ville hellere end gjerne høre paa dig, lænne din Anstrængelse, bringe dig Takken, bebude dig Kampens Seier. I Livets Kamp maa du atter og atter anraabe en eneste Tilhører om at aabne sit Øre for dig! Taler du først til denne En, da tvivles du snart til at være din egen Anklager; thi du veed, at denne Usynlige læder sig ikke skuffet; Du veed vel, at han er nædig og barmhjertig, men veed ogsaa, at han er streng og kræver dig helt.

Kan nu denne dobbelte Livsopgave løses? Kan man paa en Gang fortabe sig henrykt i Illusionernes Rige og ved Siden deraf faa Fodfæste i

Virkeligheden i Sandheden? Jeg tror, at dette lader sig gøre. Men sig dig selv, du, som begiver dig ind paa dette dobbelte Liv, at her er en Kamp, et Arbejde, der kræver din hele Sjæls Anstrengelse: forsvares dette dobbelte Arbejde, da maa en Kunstner sig selv, at lykkelig kan han ikke blive, thi kun den, der er i Ro og Fred med sig selv, er lykkelig. Hvor mange Sjæle ere ikke bukkede under ved Modsætningen i denne herde Kamp. Modsætningen mellem Livet udadtil og indadtil, Modsætningen af Skin og Virkelighed.

Der har, som man vil have set, været Tider, tunge, smertefulde Tider, hvor jeg var fast i den Anskuelse, at Skuespilkunsten var en amoralisk Kunst, som enhver Sjæl maatte vogte sig for at gøre til sit Livs Opgave, ja, at denne Kunst rent burde ophøre for ikke at friste Nogen ind paa de Kampe, de Fæer, som den bærer i sig. Men tænkte jeg saa paa de mange Øjeblikke, Timer, Dage, hvor Digternes Værker havde løftet min Sjæl i Glæde og Nydelse, hvor ofte det havde jublet i mit Indre, fordi jeg ønskede, at hvad jeg formanede at gælde af Skjænt i min Sjæl, det formanede jeg tillige at meddele Andre, saa at det kom til fuld Forstaelse mellem mig og det Publikum, der lod til aldrig at blive træt af at lytte til min Ræst og altid gav mig fuldt Svar tilbage; naar jeg tænkte paa den Magt, der var skænket mig, en Magt, der i Stedet for at svækkes, naar uventlige Stenmer af personlig Uvillie prøvede paa at tilintetgjøre den, snarere i Afgjorelsens Øjeblik forøgedes; tænkte jeg paa Digternes Glæde og Taknemmelighed over min Forstaelse af deres Phantasi og Hjertes Born, tænkte paa den salige Fornøielse, der ligger i fuldt ud at turde udtale, hvad Sjælen føler, høre det klinge klart og tydeligt for Ørets fine Sæm og mærke Virkningen deraf paa Andre, idet et helt Publikum ligesom kan fornøies lyttende i den dybeste Taushed og Spænding og da, ikke længer istand til at hælde Følksen tilbage, udbrøder i en Bifaldstørn, der siger: „Vi have forstaaet dig, vi ere komne ligesom du selv!“ . . . ja, da syntes mig, at ingen Kunstners Lykke kunde sammenlignes med Skuespillerens vel momentana, men da til Gjengjæld i Momentet fuldtud lykkelige Lod. Og tænkte jeg paa alt dette, da gaa jeg tilbage for at dødsdomme en Kunst, der havde løftet mig selv og saa mange Andre. Men hvad der fremfor Alt under idelig Vaklen frem og tilbage gjorde, at jeg maatte besvare det Spørgsmaal: „Er Skuespilkunsten afskaffes?“ med et Nei, var Hensynet til de dramatiske Digtene saa vel i vor egen som i fremmed Litteratur. Disse Aander traadte ofte frem for mig under mine Grublerier, og det var for mig, som om den hele Skare af Levende og Døde tilraabte mig: „Vil du tilintetgjøre os? Vil du berøve os den Bistaad, uden hvilken vi ikke kunne komme til fuld Forstaelse? Du, som har elsket os,

- du som var lykkelig ved at forsaa os og gjere os forstaaelige for Andre? Hvad havde dit Liv været, hvis ikke dine Læser havde faaet Lov til at udtale vore Tanker, vore Rhythmer for den lyttende Mængde? Og du vil tilintetgjøre de Rester, vore Værker ikke kunne undvære, naar de ret skulde trænge ind i Folket, belære det, løfte det op i en Sphære, hvor det ellers vanskeligt naar hen! Du vil bekjende dig til Anskuelse, der vilde medføre, at Modersmaalet ikke længer lyder fra Scenen? Modersmaalet, der saa forunderligt hænger sammen med en Nations indre Væsen, hvorpaa vor Nationalfølelse egentlig hviler! Dette vort Sprog her jo netop lyde til os fra Scenen; thi intetsteds trænger det så til Folket som her, til Høis og Lave, til Unge og Gamle. Scenen er det store Spil, hvori Nationen betragter sine egne Træk og lærer sit Physiognomi at kjende; de dramatiske Digtene ere som hine Dykkere, der hente Perler op fra Havets Bund, Digtene dykke ned i Sjælene og hente frem for Dagens Lys, hvad disse Sjæle kun dunkelt anede, at der lå skjult dernede. Skuespilleren maa existere som et Organ for Digteren og Digteren som et Organ for Folket. Et Land uden Digtene er som en støt ufrugtblig Egn uden Kilder. Menneskene trænge til Poetens Bød, de trænge i Sorg og Glæde til at gjenfinde deres Følelser udtrykte i Sprogets Rhythmer, til at lodes ned i Tankens Dybder, til Satirens Pile og Gudfaterens frigjættede Klang; de trænge til os Digtene, at vi gennem vore Inspirationer udtale for dem, hvad der dunkelt venter sig i Nutiden, og hvad Fremtiden hæver i sit Skjød; thi de virkelige Digteraander ere Profeter, de formåne og tolke de dunkle, endnu usse Kræfter, som gjære i et Folks Dyb.“
- 25 Saaledes lod Digteraanderens Formaning til mig i min Ensomhed, og jeg var, vemodsfuld ved Tanken om, at Andre efter mig skulle fortsætte en Virksomhed, der kan bringe Glæder, men ganske vist vil bringe Smertor; -- jeg følte dybt, at et Folk maa have Digternes Ord at lytte til og lære og se Menneskefrøstællinger fra Scenen.

- 30 Og nu til Slutning et Ord til Eder, I mine Kunstbrødre og Kunstøstre! Hvad jeg her har nedskrevet, har jeg stundom i levende Live antydet for En eller Anden af Eder, men helt ud har jeg først båret Mod til at lade Eder kjende mine Anskuelse, naar mine yndrøgtige Dønstere ere horte, og jeg er ankommen til det Land, hvor den fulde Sandhed, den fulde Skjønhed, den fulde Harmoni ikke længer er Gjenstand for vore Suk, men ses i Sandhed. Jeg veed desværre, at meget af, hvad jeg her har udtalt, vil mislykkes og fortærne Eder; og Tanken herpaa smertes mig, men jeg har ikke kunnet forblive taas.

Ak, hvormange af Eder, I, som længst ere bortgaaene, og I Ældre, som endnu ere tilbage, har jeg ikke elsket! Det daglige Liv med Eder udgjorde til Trods for Alt i en lang Aarrække min Glæde. I Eders livlige Kreds har mit Hjerte ofte kunnet af Lydt! Jeg havde ofte en Følelse af, at I ligesom herte til min allerørmeste Familie; Eders Held var mit. Eders Skuffelse min. Og naar jeg i længere Tid skiltes fra Eder, da længtes jeg tilbage, og ethvert Tegn paa Eders Bølgvenhed for mig opfyldte mit Hjerte med Taknemmelighed. Og hvor mange dyrbare Erindringer glemmer jeg ikke herom! Selv nu, naar jeg atter læser et eller andet ældre Brev fra en af Eder, da er det som en Hilsen fra en lykkelig Tid. Hvor ofte have vi dog moret os og jublet med hverandre, snart over de Digterværker, som det faldt i vor lykkelige Lod at fremstille, snart over vore egne lystige Indfald paa Proserne, hvis Liv udbrede sig over Fremstillingerne! Ja, der var dem iblandt Eder, der vare mig saa kjære, at jeg ligesom gjorde Eders Samvirknings Anliggender til mine egne.

Men mange Skuffelser have I ogsaa berødt mig; deraf kom min Smerte, min Heflighed, naar jeg ikke kunde billige Eders Adfærd. Jeg kjender alle Undskyldningerne for Skuespilleens pæredige Sind. Publikum, denne hangrige Mængde, tro vi altid at kunne smette med vore Kunstydelser, om vi end stadigt have gjort den sørgelige Erfaring, at det Dagen efter Nydelsen er lige saa hungrikt som Dagen før. Nu vel, sæt ikke alt paa det Kort, at vinde denne Mængdes Bifald og Anerkjendelse. Nyd Eders Kunst paa samme Maade, som man nyder en frisk afplukket Rose. Nydelsen er der, omendskjøndt vi vide med Visshed, at al denne Skjønhed, hele den søde Duft inden kort Tid er forbi. Lad ikke dette Flygtige ved Eders Kunst skrænke Eder tilbage, berøve Eder Modet til fortsat Stræben henimod det, at blive mere og mere fuldkomne, selv om Anerkjendelsen ikke ydes Eder saa rigeligt som tidligere. Denne Anerkjendelse kan Tilfældet, en forbigaaende Mode berøve Eder; men selve Nydelsen i at udføle Eders Evner kan Ingen tage fra Eder. Arbejd for Kunsten selv og ikke for noget Andet, da have I det, som kan løfte Eder haand som Kunstnere og som Mennesker.

Jeg forudeer, at de, der have fulgt mine Optegnelser og gennem dem set mit Venskabsforhold til flere Geistlige, men især til Biskop Martensen, ville tro, at det er disse og især den Sidstes Paavirkning i religiøs Henseende, der har kastet alle disse Tvivl med Hensyn paa Udøvelsen af den dramatiske Kunst ind i min Sjæl. Dette er ingenlunde Tilfældet. Har især den Sidste udøvet nogen Indflydelse herpaa, da har det snarere været ved at moderere end ved at forstærke disse mine Anskuelser. At det laa mig paa Hjerte at erfare, hvad en Mand som Biskop Martensen tænkte om disse mine Betragt-

ninger, var imidlertid en Selvfølge. Jeg bad ham derfor om at gjøre sig bekendt med dem. Jeg tør tro, at den i følgende Brev fra ham indeholdte Udtalelse vil have Betydning for mange andre end for mig.

d. 1. Marts 1859.

5 Kjære Veninde!

Jeg havde først besluttet at komme til Dem i Eftermiddag for at lakke Dem for den Belæring og Glæde jeg har havt af de Udtalelser om Skuespil-kunsten, som Krieger forelæste mig af Deres Manuskript. Men da jeg erfarvede, at denne Dag i strengere Forebund skulde være en Hviledag, frygtede jeg for, at en Samtale muligens for meget vilde ansænge Dem. Lad mig da foreløbigt takke min kjære Veninde for Meddelelsen af disse Betragtninger, der faae et saa stort og eiendommeligt Værd derved, at de tillige ere Selvbetrægtninger og Confessioner. De ere ubetinget det Første, jeg i etisk Henseende har læst eller hørt om det her afhandlede Spørgsmaal, et Nyt og 15 Erstaende. Efter min Overbeviisning bør de nødvendigst udgives engang og vilde have et blivende Værd, ikke blot i vort Fædrelands Litteratur, men i al Litteratur, ville ikke blot interessere, men irenskalde dyb og alvorlig Eftertanke. Hos mig have de i høj Grad tjent til at skjærpe Problemet nemlig for den individuelle Ethiks Vedkommende. Thi fra den sønlige Ethike 20 (Samfundsethikens) Standpunkt har jeg aldrig betvivlet og betvivler ikke, at Theatret er en Nødvendighed paa et vist Trin af Samfundets Udvikling. Og Ingen vil her kunne nægte dets forædlende og dannende Indflydelse. Vanskelighederne ruse sig for de Individets Vedkommende, der som Kunstnere saa at sige skulde offere sig for Samfundet. Og disse Vanskeligheder ere af Dem, 25 navnlig for Mændenes Vedkommende, stilledes i et saa skarpt Sandhedslys, at det hele Spørgsmaal - - saa forekommer det mig - - faaer en ny og skarpere Braad. Dog - jeg tør her ikke gaae videre. Mine Bemærkninger maa jeg opsætte til en maanedlig Samtale. Disse Linier skulde kun udtaale en foreløbig Tak for de indholdsrige Blade, der høest igjennem bære Præget af min 30 Venindes, ikke blot rigtbegavede, men ogsaa Gud og Sandheden sagende og elskende Sjæl. Hans Velsigelse vare over Dem!

Saa snart jeg kan - min Kanner er i den senere Tid betydelig indskrænket, fordi der er saa Meget jeg maa - kommer jeg - - -

Deres inderligt hengivne

35

H. Martensen.